

İKTİDAR YAPISINDA "82 FORMÜLÜ" VE KARŞI -- TEZLER *

"Le mal de charger est-il
toujours moins grand que
le mal de souffrir " ?
Montesquieu

Bakır Çağlar **

BAŞLARKEN . TEBLİĞİN ÇATISI : DÖRT PROBLEM.

İktidar yapısında "82 Formülü " ve karşı tezler başlıklı bu tebliğ, cevap aranması gereken dört problem üzerine kuruludur. Birinci problem, iktidar yapısında "82 Formülü " dür. 82 Formülü , Türk Anayasa teorisinde farklı düşünülmüştür ve bu farklılık 82 anayasasının da, diğer bütün anayasalar gibi, farklı okunabileceğini göstermiştir.

İkinci problem, yeni anayasa arayışlarında , 82 Formülüne getirilen karşı - tezlerdir. Karşı tezler, tebliğde , iki başlık altında toplanmıştır : Mütasyon ve restorasyon tezleri. İki problemin kesiştiği çizgi, neden anayasa revizyonizmi problemidir ve bu problem tebliğin üçüncü problemidir.

Tebliğin son problemi, Demokrasinin metamorfozu, İktidarda yapısal değişmeler problemidir. Demokrasilerin metamorfozu , liberal - demokratik adı verilen sistemlerde, anayasa koyucunun aşamayacağı sınırı göstermekte, anayasa kurucu babaların kollarını bağlamaktadır.

Bu nedenle, anayasal revizyonizmin sınırları, tebliğin sonuç bölümü olarak düşünülmüştür.

I. PROBLEM BİR . İKTİDAR YAPISINDA "82 FORMÜLÜ " NEDİR ?

PRESIDENCIALISMO, ZAYIFLATILMIŞ PARLAMENTARİZM KLASİK PARLEMANTARİZM VE YENİ BİR ANALİZ ŞEMASI : " BAŞKANLI PARLEMANTER SİSTEM".

* Bu tebliğ,, Marmara Ünirversitesi , Türkiye Ekonomisi Araştırma Merkezi tarafından, 22 Eylül 1989 'da İstanbul 'da düzenlenen "Siyasal İktidarın Anayasal Düzeni " konulu Sempozyuma sunulmak üzere hazırlanmıştır.

** Prof.Dr Bakır Çağlar, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi.

1. İktidar yapısında 82 Formüllü ve mevcut tezler.

İktidar yapısında "82 Formülü" , Türk anayasa teorisinde, **Presidencialismo**, ya da Devlet Başkanında İktidar temerküzü ve "**Zayıflatılmış Parlemantarizm**"den "**Klasik parlemantarizm**"e kadar uzanan geniş bir yelpazede düşünülmüştür.

"**Presidencialismo**" , ya da Devlet Başkanında İktidar temerküzü tezi, adı konmadan, **L. Duran** 'ın çalışmalarında getirilmiştir ¹ .**B. Tanör**'ün tezi de Prsidencialismo tezine yakındır². Bu teze göre, 82 Formülü, tek "sit"li bir iktidar yapısıdır.

Ancak , Duran, yeni çalışmalarında , bu formülün uygulamada gerçekleşmediğini not edecek , pratiği ile yargılanan Anayasada iktidar yapısının farklı olabileceğini görecektir³.

82 Anayasası'nda iktidar yapısı ile ilgili farklı bir tezi, **E. Özbudun** getirmiştir. **Özbudun**, 82 Sistemine, Fransız literatüründen esinlenerek "**Zayıflatılmış Parlemantarizm**" (Parlemantarizme atténué) adını vermiştir ⁴.

M. Soysal ise, 82 Anayasası'nın klasik parlamenter sistem şemasına köklü bir değişiklik getirmediğini yazmıştır. İktidar cephesinde değişen bir şey yok tezi , 82 Formüllü ile ilgili üçüncü tezdır⁵.

Bu üç tezin basit varlığı dahi anayasaların farklı okunabileceğini göstermiş, klasik şemaların 82 Formülünü çözmeye sınırları düşündürmüştür.

L.Duran 'a 82 Anayasasının yürürlükte olduğu dört yıl içinde tezini tersyüz ettiren gelişmeler ne olmuştur ? , 82 Formülü klasik parlamenter sistem şemasına köklü bir değişiklik getirmemiş ise, Cumhurbaşkanlığı seçimi neden bu kadar önemsenmektedir ? Zayıflatılmış Parlemantarizm tezinin , anlatımcı değeri dışında, çözümleyici değeri olduğu söylenebilir mi ?

Bu soruları tüketmekte karşılaşılan zorluk, yeni bir analiz şemasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir ve benim önerim, "**Başkanlı Parlamenter Sistem**" şemasıdır ⁶.

NEDEN ?

2. Yeni bir analiz şeması : Başkanlı parlamenter sistem ve iki gizli mantık .
- 2.1. Neden yeni bir analiz şeması ? . Şifreli metin Anayasalar ve flaşla çalışma mecburiyeti .

1. **Bk.L.Duran** , "Türkiye'de anayasa yargısının işlevi ve konumu", in Anayasa yargısı, Ankara 1984,s.57 vd.; - İD., "Türkiye'nin Siyasi rejimi ", yeni Gündem, Mayıs 1985. 2. **Bk. B.Tanör** , İki anayasa, İst.1986 ,s.120 vd.

3. **L.Duran** , "III. Cumhuriyet'in 'Yürütmesi' : Kuvvetli icra mı, kişisel İktidar mı ? " , in Savcı 'ya Armağan, Ankara, 1988, s. 232 vd.

4. **E. Özbudun** , Türk Anayasa Hukuku, Ankara,1986, s.310 vd.

5. **M. Soysal** , Anayasanın Anlamı, İst.1986,s.282 vd.

6. **Bk. B.Çağlar** , Anayasa Bilimi , İst . 1989, s.286 vd.

Anayasalar şifreli metinlerdir ve her anayasa da iktidar yapısının gizli mantıkları vardır. Bunun için dir ki, anayasaları okurken şifre anahtarları kullanmak , İktidar yapısının gizli mantıklarını görmek için flaşla çalışmak gerekir.

Bugün, kurulmakta olan "Anayasa Bilimi", anayasaların okunmasında şifre anahtarlarını yenilemiş, 82 Formülü ile ilgili ilk üç tezin ortak özelliği , olması gerekeni söylemek yerine , olanı araştırma yönünde önemli mesafeler almıştır.

Bugün anayasa analizlerinde kullanılan iki şifre anahtarı vardır :

Anayasaları kurumlar yapısı ile okumak ve anayasaları partizan yapıları, ya da partiler sistemi ile okumak. Anayasa sadece bir kurumlar sistemi değil , ama, aynı zamanda , bir pratik ya da uygulamadır : Anayasaların ilk uygulama yıllarında "Yazısız anayasa kuralları" teşekkül eder.

Kurumların stratejik analizi , kurumlar pratiği analizi ve partiler sistemi ile analiz, yazılı anayasa yanında , yazısız anayasayı çözümede kullanılan tekniklerdir.

Kurumların stratejik analizinde , kurumsal sistemin kurucu unsurlarını ve bu unsurların geçici dengelerini tesbitte kullanılan kriter, GÜÇ VE ZORLAMA kriteridir. Kurumların geçici dengelerini şekillendiren güç faktörleri arasında , teşekkül tarzları, diğer kurumlar karşısında sahip oldukları doğrudan ya da dolaylı silahlar, mali kaynaklar üzerinde denetim imkanları, göreve getirme ve görevliler üzerinde denetim yetkileri gibi fakörler vardır.

Anayasa Bilimi yeni teknikleri, 82 Formülü açıklama istidadına, klasik tekniklerden çok daha fazla sahiptir.

2. 2. 82 Anayasası'nda temerküz formülü ve çitf mantıklı ya da "58 Formülü" Anayasalar.

"Bitmemiş Politik Senfoniler ".

82 Anayasası İktidar yapısında kullanılan formül , her şeyden önce TEMERKÜZ FORMÜLÜ 'dür ve bu formülde üç ayrı teknik kullanılmıştır. : Başkanlılaştırma , rasyonelleştirme ve çoğunluklaştırma teknikleri.

Başkalı Parlemanter sistemler, iktidar yapısında "Yarı-prezidansiyel" ve "Parlemanter sistem" mekanizmalarını bir araya getiren "Pot -pourri" sistemlerdir. Bunun içindir ki , yarı-prezidansiyel sistemin prototipi 1958 Fransız Anayasası, 1982 Anayasasının genetik kodu ya da hafıza dokusunda vardır.

Teknik bir . Başkanlılaştırma , fransız tekniği, ya da , sadece , "Krizantem bahçelerini halka açan" sembolik yetkili Devlet Başkanı ya da "Çankaya Noteri" yerine , Devlet cihazlarına dayalı bir Devlet iktidarı kullanan, yetkilendirilmiş Devlet Başkanı koyma tekniği .

Teknik iki. Rasyonelleştirme, alman tekniği ya da parlamentoda politikayı hukuk korsesine sokma ve parti ufalanmasının sistemi bozucu etkilerini Parle-mentoda giderme tekniği.

Teknik üç. Çoğunluklulaştırma, ingiliz tekniği , ya da , çoğunluk inşaasında kul-lanılan **zorlamalı seçim düzeni** ile sisteme bir protez ekleme tek-niği.

Burada sorulması gereken soru, bu üç teknik arasındaki münasebetlerin neler olduğu sorusudur. Bu sorunun basit cevabı , korseli ve protezli sistemin krizsiz işlemesi durumun-da, sistemin fiilen başkansızlaşacağı, korseli-protezli sistemin kriz çözmede yetersiz kal-ması durumunda ise, Devlet Başkanının, İKAME İKTİDAR olarak devreye gireceğidir. İkame prensibi , bir uçakta iki pilot, bir ameliyathanede iki cerrah anlayışının ifadesidir ve bu ikileme anlayışı, 82 anayasasını **İKİ MANTIKLI** bir anayasa yapmıştır." BAŞKANLI PARLEMANTER SİSTEM " bu iki mantıklı İktidar yapısının adıdır ve 82 Anayasasını "BİTMEMİŞ BİR POLİTİK SENFONİ " yapan da bu özelliktir.

2.3. SİSTEMİN BİRİNCİ MANTIĞI "BAŞBAKAN DEMOKRASİSİ " VE SİSTEMİN "BAŞKAN " SIZLAŞMASI.

2.3.1 " Sadece Başbakan için konçero "

III. Cumhuriyet'in zorlamalı seçim tekniği, parlamentoda çoğunluk sağlamak için gerekli en düşük oy oranını, liberal demokrasiler % 41 minimum standartının altına düşüre-rek, Sistemi ÇOĞUNLULUKLULAŞTIRMİŞ ve muhalefeti ufalamıştır.

III. Cumhuriyet'in ilk kyıllarında teşekkül eden "**Bulunmaz Parlamento**"nun hükümeti siyasi iktidarın ekonomiye esnek müdahale aracı", " Bütçe dışı fon uygulaması tekniği ile Parlamento karşısında güçlenirken yeni "İKTİDAR SİTLERİ" teşekkül etmiş , Bakanlar kurulu yetkileri, "Ekonomik İşler koordinasyon Kurulu" , " Para Kredi Kurulu ", "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu " gibi , Başbakanın denetiminde yeni karar merkez-leriya da "İÇ KABİNELER" ce kullanılmıştır ⁷.

Hükümetin Parlamento aleyhine güçlenmesi biçim ve usulleri arasında , siyasi karar alma sürecine, özellikle siyasi ve hukuki denetimi sınırlı kalan , Kanun Hükmünde Kararna-me'ler le müdahale imkanında genişleme , III. Cumhuriyetin tipik özelliklerinden biri ol-muştur.

KHK yetkilisinin ilk defa kullandığı 1972 yılından Özal Hükümetleri dönemine ka-dar 10 Hükümetin görev yaptığı 11 yıl içinde çıkarılan KHK sayısı 118 dir. Özal Hükümetle-rinin görevde bulunduğu ilk 5 yıl içinde çıkarılan KHK. sayısı ise 161 'dir ve bunların %63'ü henüz TBMM.ce henüz ele alınmış değildir. Bu dönemde, hukuk sistemine giren maddelerin % 37 'sinin KHK.lerle düzenlenmesinin ötesinde, 10 Temmuz 1987 tarih ve 285 sayılı "olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ⁸" ile yeni bir olağan üstü hal rejimi de yaratılmıştır ⁹.

7. Cf. O.Oyan , A. R. Aydın , İstikrar programından fon ekonomisine, Ankara 1987

8. 14 Temmuz 1987 t. ve 19517 s. R.G.

9. Bk. L.Duran , "III. Cumhuriyetin 'yürütme'si...", op.cit..s.240 vd.;Cf.T.tan , "Anayasa Mahkemesi kararları ışığında yürütmenin düzenleme yetkisi " , in Anayasa Yargısı, Ankara 1987 , s.203 vd.

Başlangıcında Anayasa'nın 121. maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak çıkarıldığı belirtilen bu Kriz karnamesi yargı denetimi dışında tutulmuş, uygulama alanı, Bakanlar Kurulu ve TBMM'nin talebi ve bilgisi dışında genişletilebilmiştir ¹⁰.

III.Cumhuriyet'in ilk yıllarında , korseli ve protezli sistemde teşekkül eden Parlamento çoğunluğu ve Hükümeti, 82 Sistemi 'nin birinci mantığı , "BAŞBAKAN DEMOKRASİSİ"ni , potansiyel mantık olmaktan çıkmaktan çıkarıp gerçek mantık haline sokmuş ¹¹, Sistem "Başkan " sızlaşmıştır.

Ancak , 1982 Sistemi'nin geçici "Başkan " sızlaşması sistemin ikinci mantığı tahrip etmiş değildir . Bunun da ötesinde , 26 Mart yerel seçimleri "Hakim Parti"nin ufalanma istidadı taşıdığını göstermiş, "Başbakan Demokrasisi" nin Sonbaharı, Sistemin ikinci mantığını gündeme getirmiştir.

Burada, sistemin ikinci mantığı incelemeden önce , Başbakan Demokrasisi'nin önemli sonuçlarından , hiç olmaz sa , üçünün altını çizmek gerekecektir.

2.3.2 Birinci sonuç . Başbakan Demokrasisi'nin parti iç- yapısı üzerinde etkisi .

"Monokratik Parti " cihazı

XX.Yüzyılın ilk yarısında , italyan sosyolog **R.Michels** , siyasi partiler iç-düzeni konusunda çalışmaları ve özellikle de, "Siyasi Partiler. Demokrasilerin oligarşik eğilimleri üzerinde deneme" adlı kitabı ile tanınmıştır ¹².

Michels'in kurduğu "Oligarşinin tunç Yasası"ndan sonra , 1980 'li yıllarda parti iç-yapısı konusunda çalışanlar ¹³ siyasi partilerde siyasi sisteminkine benzer bir iktidar yapısının geliştiğini tesbit etmişlerdir.

Bu tesbit çerçevesinde , İktidar Partisinin "Monokratik yapısı" ile Başbakan Demokrasisi arasında açık bir yakınlık vardır.

Anayasayı, birden çok çalgıcının birlikte ya da peşpeşe icra ettikleri bir senfonikoncertant kompozisyonu olmaktan çıkarıp, Parlemonun orkestrayı meydana getirdiği , sadece Başbakan için koncerto partisyonu haline sokan kurumlar pratiği , parti iç yapısını da şekillendirmiştir.

Kısaca , monokratik parti, Başbakan Demokrasisi'nin bir yan ürünüdür.

10. Not etmek gerekir ki "ayrık rejimler" sadece anayasal düzenlemelerle getirilebilir ve statüleri de kanunla tesbit edilebilir.
11. "Başbakan Demokrasisi"ni kurumsallaştırma denemeleri de yapılmıştır. Bu konuda özellikle Bk. 1984 t. ve 3056 s. **Başbakanlık Teşkilatı Kanunu**. Başbakan Demokrasisi'nin cihazlanması-Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu, Başbakanlık Teftiş Kurulu ... - ayrı bir inceleme konusu olmaya adaydır.
12. Bk. **Robert Michels**, Les partis politigues . Essaisur les tendances oligarchiques des democracies, trad. Flammarion , Paris1971.
13. Cf.**W.R. Schonfeld** , "La stabilite des dirigeants des partis politigues. La theorie de l'oligarchie de Robert Michels " , RFSP, 1980 , s. 864 vd.

2.3.3 İkinci sonuç. Başbakan Demokrasisi'nin Parlamento üzerinde etkisi.

"A manos levantadas,rapidez asombroza " .

Parti kurum ve pratiklerinde "Başbakan Modeli "nin yayılması , Parlemtentonun çalışma usullerini de etkilemiş ve Parlemtentoyu "A MANOS LEVANTADAS, RAPİDES ASOMBROZA " (Eller havada, akıl almaz sür'atle) çalışan bir mekanizma haline sokma istidadı taşıdığını göstermiştir ¹⁴.

2.3.4 Üçüncü sonuç. Başbakan demokrasisi'nin Anayasa yargısı üzerinde etkisi.

"İkame Hukuk Muhalefeti " .

Literal - demokrasilerde , kurumsal pratikler Anayasa Mahkemelerinin fonksiyonunu etkilemektedir.

Parlemtentoların çoğunluksuzlaşması ve hareketsizleşmesi durumunda Anayasa Mahkemeleri , bir çeşit "yasama ortağı " ve hatta kısmi bir "yasa koyucu " olmaktadır.

Anayasa mahkemelerinin "İkame yasa koyucu "rolünü üstlenmelerine verilebilecek iki tipik örnekten ilki , italyan Anayasa Mahkemesi , ikincisi , II. Cumhuriyetin parti ufalanma endekslerinde yükselme ile eşzamanlı Türk Anayasa Mahkemesi politikalarıdır ¹⁵.

1982 Anayasanın m.153 .2.sinde "Anayasa Mahkemesi ... kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez "kuralı , bu politikanın korkutucu hayaleti altında getirilmiştir.

Parlemtentoların çoğunluklulaşması durumunda ise, özellikle de eksik muhalefeti sistemlerde, Anayasa yargısı muhalefetin ihtiyaç duyduğu karşı ağırlığı sağlamakta , Anayasa Mahkemelerinin "İkame Hukuk Muhalefeti " olma misyonu öne çıkmaktadır.

III. Cumhuriyet 'de Türk Anayasa Mahkemesi, 1980 'li yıllar traumasından uzaklaştıkça bu misyonu yüklenme istidadı göstermektedir. Başbakan Demokrasisi'nin ilk 5 yılında eksik muhalefetin tahrik ettiği dava sayısı ellilere yaklaşırken , karara bağlanan davalarda iptal oranı %60 'ları bulmuştur. Frensiz ve karşı ağırlıksız "1924 Formülü"nü restorasyonu düşüncelerinin ardındaki gerçeklerde biri de, herhalde , budur.

2.4. SİSTEMİN İKİNCİ MANTIĞI .

SİSTEMİN BAŞKANLILAŞMASI YA DA

"THUCYDİDES MANTIĞI " .

2.4.1. Devletle yönetilen ve Sivil Toplumla yönetilen sistemler ayrımı .

Devlet İktidarı'nın tarihi matrisi .

14. Bk.B. Çağlar " , Anayasa yargısı ve normatifdevreler karşılaştırmalı analizi " , Anayasa Mahkemesi 1989 Sempozyumuna sunulan tebliğ .

15. Anayasa Mahkemesinin "dolaylı yasama "sayılabilecek kararları ve parlemanter hareketsizliğin Mahkeme kararları üzerinde etkisi konularında bk. A. Ünsal,Siyaset ve Anayasa Mahkemesi , Ankara 1980 , s.vd. ; s. 314 vd .

"Fransa tarihinden Parlamento tarihini çıkarın , geriye yine Fransa tarihi kalır. Büyük Britanya tarihinden Parlamento tarihini çıkarın , geriye İngiltere kalmaz" ¹⁶.

Kısalığı içinde bu formül iki sistem farkını açıklamaktadır : Devlet'le yönetilen sistemler ve Sivil Toplumla Yönetilen sistemler.

Fransız sisteminin usta gözlemcilerinden **Stanley Hoffmann**, bu sistemde , Devlet'e başvurmadan , Sivil Toplumdan kaynaklanan güçler aracılığı ile kendi kendini yönetme istidadının varlığından şüphe etmiştir . Ciddi siyasi krizlerde, partiler sisteminin sağlamada yetersiz kaldığı "güç yedeği "ni Devlet vermektedir ¹⁷.

Fransa , bu tecrübeyi , farklı yollardan , iki kere , 1940 ve 1958 de geçirmiştir. Benzer bir "istidat şüphesi " Türk sistemi için çok daha geçerli , tecrübe sayısı çok daha fazladır. Ve herhalde sorulması gereken soru , Türkiye tarihinden Parlamento tarihi çıkarılırsa geriye ne kalacağı sorusudur.

Devlet'e başvurmadan Sivil Toplumdan kaynaklanan güçler aracılığı ile kendi kendini yönetme istidadının varlığından şüphe edilen sistemler anayasacılığında , Devlet cihazlarına dayanan bir "**Devlet İktidarı** " , kullanan Devlet Başkanı düşüncesi gündeme gelmektedir. 1958 Anayasası'nın temel çizgisini, Devlet'in siyasi hayatı hareketlendirici güçler arasına çıkarılmasında " görmüştür ¹⁸.

Devletle yönetilen sistemler, Devlet İktidarı'nın tarihi matrisidir.

2.4.2. "82 Fürmülü"nde Devlet Başkanı, Devlet İktidarı ve Devlet Cihazları. Anayasanın Yüzyıllık yalnızlığı ve Kuvözdeki demokrasi.

III. Cumhuriyet'in rekabet halindeki kurumsal otoriteleri içinde, Hükümet, Meclis ve Anayasa Mahkemesinin yanında Devlet Başkanı da vardır. III. Cumhuriyetin özelliği, Cumhurbaşkanı, Devlet cihazlarına dayanan bir Devlet İktidarı kullanma imkanı tanımasıdır.

Bu cihazlardan biri, belki de en önemlisi, Milli Güvenlik Kuruludur.

Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan ve Anayasa ideloji ve düzenini koruyucu tedbir ve politikayı tesbit eden Milli Güvenlik Kurulu kararları "Başbakan tarafından Bakanlar Kurulu gündemine öncelikle alınmak suretiyle görüşülür ve gerekli kararlar alınır". "Bu kararlara ilişkin uygulamalar M.G.K. Genel sekreterliği tarafından takip edilir"¹⁹.

82 Anayasası 104. maddesi ile, Anayasa'nın uygulanması ve Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetmekle görevli devlet Başkanına, V. Cumhuriyet Fransız Anayasası'nın 5. maddesi, 9 Haziren 1975 tarihli Yunanistan Anayasası'nın 30. maddesi pa-

16. E.Powell, zıkr.C.Leclercg , Droit constitutionnel et institutions politigues , Paris 1977 , s . 296

17. S.Hoffmann, Essai sur la France , Seuil , Paris 1974.

18. G.Burdeau, "La conception du pouvoir selon la Constitution du 4 Octobre 1958", RFSP., 1959, s. 88 vd. Ayrıca bk. J.L. Quermonne, "La notion de pouvoir d'Etat et le pouvoir présidentiel sous la V. République", in Etudes offertes à L. Hamon, Economica, Paris 1982.

19. Bk. Anayasa m. 118.; 104; 120; 2945 s. MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu.

ralalinde bir "**Hakemlik İktidarı**" (Pouvoir d'arbitrage) tanırken ²⁰, göreve getirme, siyasi karar alma sürecine katılma konularında geniş yetkiler vermiş, Devlet Başkanı kriz yetkilileri ile donatılmıştır.

Anayasa Biliminin bilinen kurallarına göre, kriz çözmek için donatılan İktidar, İpso facto, üstün iktidar haline gelir ²¹ ve Thucydides'in söylediği gibi "her kişi iktidarının sonuna kadar gitme eğilimindedir". Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi Baş Yargıcı, W. Burger, bu kuralın kurumlar için de geçerli olduğunu not etmiştir: "Her İktidar kendi hidrolik basıncına tabidir ve diğer İktidarlar aleyhine yetki genişletmesine gitme istidadındadır" ²². İkinci mantık, Thucydides mantığı, Parlemanter sistemi "**Başkanlı Parlemanter Sistem**" yapan mantıktır.

Son bir analizde, "82 Formülü"nde, Çoğunluk İktidarı bünyesinde ya da sistemde bir krizin meydana gelmemesi durumunda, **parlemantarist vektörün** üstün geleceği ve Başkanın Avusturya tecrübesinde görüldüğü gibi etkisizleşeceği, kriz durumunda ise, Devlet Başkanı rolünün yeniden keşfedilerek, "**Rezervdeki Anayasa**"nın ya da sistemin ikinci mantığının devreye gireceği söylenebilir. Bu durumda üstünlük prezidansiyalist vektörde-
dir

Neden "Konut"dan "Çankaya"ya sorusunun cevaplarından biri de, herhalde, budur.

"82 Formülü"nü özelliği, Sivil toplum güçlerinin sistem krizini çözmede yetersiz kalmaları halinde, Devlet cihazını yedek güç olarak düzenlemiş olmasındadır.

Kısaca Formülün, Sivil toplum - Devlet münasebetleri anlayışı klasik parlemantarizmden farklıdır.

Türk sisteminde "Anayasa'nın Yüzyıllık Yalnızlığı" ya da anayasaların Sivil toplum dengelerini düzenleyememesi "82 Formülü"nü hazırlamıştır.

Liberal demokrasilerden farklı kurulan Sivil Toplum - Devlet münasebetleri, Demokrasiyi, "**Kuvözdeki Demorasi**", Anayasayı da bu demokrasinin Anayasası yapmıştır.

II. PROBLEM İKİ. "82 FORMÜLÜ"NE GETİRİLEN KARŞI-TEZLER NELERDİR? MÜTASYON VE RESTORASYON TEZLERİ.

"82 Formülü"ne iki karşı tez getirilmiştir. Bu tezlerden ilki **mütasyon tezi**, tek

20. Bu düzenlemenin, 1958 Anayasası 5. madde uygulamasında görüldüğü gibi, "Başkana Bağlı yetkiler teorisinin" kurulmasına, öncelikle kriz dönemlerinde, bir temel teşkil edip etmeyeceği sorulması gereken bir sorudur.

21. Sıkıyönetim uygulamaları toplam süresinin, Cumhuriyet tarihinin % 40'ını kapladığı düşünülürse, Türk anayasal sisteminde, kriz rejiminin sanıldığı gibi her zaman "ayrık bir rejim" olmadığı görülür.

22. Bk. Yüksek Mahkemenin 23 Haziran 1983 tarihli "Chadha Kararı".

sandıklı mekorasiden çift sandıklı demokrasiye geçiş tezi, ikincisi Konvansiyonel sistem ya da "24 Formülü"nü yeniden inşaa ya da restorasyon tezidir. Problem iki başlığı altında, özellikle mütasyon tezi üzerinde durulmuştur.

Meclis rejimi. A. Demichel'in not ettiği gibi, rejimlerinin en az bilineni ve Anayasa tarihinin "mal aimée"sidir. Anayasa teorisinin bu "az bilinen" ve "az sevilen" rejiminin²³ yeniden inşaaı düşüncesi, eğer gerçek değil de bir takdik felsefe ise, tartışma dışında kalır.

1. Tez bir. Mütasyon tezi ya da tek sandıklı demokrasiden çift sandıklı demokrasiye geçiş arayışları

1.1. Revizyonist düşüncede küllerinden yeniden doğan tez.

Charles de Gaulle, 1946 Haziranında Bayeux Söylevi'nde, anayasal düşüncelerini açıklamış ve bu düşünceler "58, Anayasası"nın ilk taslağı olmuştur.

Bayeux Söylevi'nden beş gün sonra, Léon Blum bu sistemin mantıki sonucunun, Devlet Başkanının halk oyu ile seçilmesi olduğunu, başka bir ifade ile, 1962'nin tohumlarının 1958'de atıldığını söyleyecektir.

Sorulması gereken soru, **Blum Kehaneti**'nin 1982 Anayasası için de geçerli olup olmadığı, ya da 82 Formülü mantığında ikinci bir sandık olup olmadığı sorusudur.

Son günlerde DYP., Cumhurbaşkanının halkoyu ile seçilmesi ve Meclisi yenileme yetkisinin artırılması tezini gündeme getirmiş, Parti Lideri de bu tezle "58 Madeli" arasında yakınlıklar kurmuştur (Cumhuriyet, 22, 23, Ekim 1988).

İki sandıklı demokrasi tezi, revizyonist düşüncede, küllerinden yeniden doğan bir tezdir. 1980'li yıllarda aynı tez AP grubu anayasa değişikliği önerisi olmuştur ama, Kuzey Amerika modeli "Başkanlık sistemi" ve "58 Fransız Modeli"nin çekiciliği 1970'ler krizinin etkisi ile ortaya çıkmıştır. Anayasal revizyonizmde 58 Modeli Tercüman Gazetesi Anayasa Semineri ve Yeni Forum Dergisinde şekillendirilmiş, 82 "Anayasa Söylevi"ni de etkilemiştir²⁴.

Çift sandıklı demokrasi tezi 1987 yılında ANAP tarafından canlandırılacak ve 26 Mart yerel seçimlerine kadar da gündemde kalacaktır.

1. 2. Mütasyon tezini düşünürken

Çift sandıklı demokrasi tezi farklı değerlendirmelere konu olmuştur.

Bu değerlendirmeler üç başlık altında toplanabilir.

23. Bk. A. demichel, Droit constitutionnel. Cours polycop. Paris 1970-71, fasc. IV., s. 77

24. Bk. Danışma Meclisi Tutanak Degisi, C. 9.: M. Turan, Hükümet sistemleri ve 1982 Anayasası, Diyarbakır. 1989.

1. Kesintili demokrasilere yeni formül ya da hatırlanan tarih tezi.

1980'li yılların "Paşalar yarışı" hatırlanarak, Cumhurbaşkanı seçimi ile rejim krizi arasında yakınlıklar kurulmuş, çift sandıklı demokrasi formülü kriz çözücü formül sayılmıştır²⁵.

Ancak ikinci sandık her zaman kriz çözücü değildir.

Portekiz'de, 1982 Anayasa değişikliği öncesinde tanık olunan "Kurumlar gerilmesi", Şili'de Allende tecrübesi, Weimar Almanya'sında Mareşal Hindenburg Vak'ası, ikinci sandığın kriz çözmek yerine kriz üretebileceğini göstermiştir.

2. Demokrasinin sonu tezi. Demokrasinin sonu tezinin kaynağında, özellikle, I. Cumhuriyet Fransa'sı ve Prens Louis - Napoleon'un plebisit yolu ile İmparator olma tekniği vardır.
3. İki sandıklı demokrasi ya da yarı başkanlık sisteminin Türkiye'nin Cumhuriyetçi geleneğine aykırılığı tezi²⁶.

Bu tezi değerlendirirken, not edilmesi gereken, 1921 ve 1924 Anayasaları kurumsal pratiğinin "Meclis Hükümeti modeli"ne ne derece yakın olduğu sorusunun cevapsız bırakılmış olmasıdır. Türkiye Cumhuriyetçi geleneğinde Devlet Başkanı "Çankaya Noteri" mi olmuştur? Yoksa, Türk anayasalarının eksik yazılan tarihinde yarı-başkanlık sistemi benzeri bir uygulama ya da kurumlar pratiği var mıdır?

2. Tez iki. Restorasyon tezi ya da "24 Formülü"nü yeniden inşa etmek.

Son günlerde, revizyonist tezler içinde yerini alan ikinci tez, dar anayasa ve 24 Formülünün restorasyonu tezidir.

"Bayar Tezi" olarak da bilinen bu tez, herşeyden önce, bütün restorasyon tezlerinde olduğu gibi, bir mirasa sahip çıkma arayışının ifadesi olmanın yanı sıra, Parlemtentonun muhtariyeti klasik anlayışını ihya ederek, "seçilmemiş kurumlar"ın bir karşı - iktidar olma misyonunu tasfiye amacı taşımaktadır. Bu tezin tek özelliği, çağdaş liberal anayasacılık anlayışı içinde, anayasal paleontoloji müzesinin bir parçası olmasıdır.

III. PROBLEM ÜÇ. NEDEN YENİ ANAYASA ARAYIŞI

1. Anayasa'nın rejimleşmesi ve kurucu krizler.

Yazılması, oylanması ve onaylanması Anayasayı rejimleştirmez. Anayasa'nın rejimleşmesi, yürürlüğe konması ve sosyal siyasi dengelerde yarattığı krizin çözülmesine bağlıdır.

25. Cf. H. Özdemir, Devlet krizi. T.C. Cumhurbaşkanlığı İseçimleri, İstanbul, 1989, s. 328 vd.

26. Bk. E. Özbudun, "Türkiye'de Başkanlık rejimi tartışması", Cumhuriyet, 4 Eylül 1989.

Türkiye'de II. Cumhuriyet Anayasasının sosyal - siyasi dengelerde yarattığı kriz, anayasal çatışma normları ile çözülememiş, "Bekleme metni" 1961 Anayasası rejimleşememiştir. 1982 Anayasası ise henüz "kuluçka dönemi"ndedir. Ve bilinir ki, Türk anayasacılığında kuluçka devrelerinin bir dönemselliği olagelmıştır: 10 yıl, standart kuluçka devresidir.

Common Law ülkeleri ile Kıt'a Avrupası geleneğindeki ülkeler anayasa anlayışında temelde bir farklılık vardır.

Common Law alanı içinde Anayasa, tarihi olarak, farklılaşan menfaatlerin rekabetçi dengelenmesi ile meydana gelmekte ve bu durumda, sadece formel bir yapı değil ama toplum tarihinin somut bir unsuru olmaktadır.

Kıt'a Avrupası anayasacılığında ise farklı bir model görülür. Açık örneği Weimar Anayasası'nda görülen bu model anayasalar, sosyal-siyasi dengeleri yeniden kurmak isteyen "İnşaacı Anayasa"lardır. İnşaacı Anayasalar da "Kurucu Krizler" çok daha kritik bir önem taşır. 82 Anayasası da tipik bir "inşaacı Anayasa" ve kuluçka dönemi de sonuna yaklaşmaktadır²⁷.

Neden yeni anayasa ya da anayasal revizyonizm sorusuna verilebilecek ilk cevap budur.

Sorunun ikinci cevabı anayasa yapma tekniğinde aranabilir.

Anayasa yapma hareketlerinde, partisizleştirilmiş kurucu meclisler örneğinde görüldüğü gibi, "Kazananlar - kaybedenler" (Winner - Loser) anlayışı çerçevesinde **sezaryen anayasa teknikleri** yanında, Sosyal Mukaveleci anayasa anlayışı içinde, açık ya da kapalı tabanlı pakt teknikleri kullanılmaktadır.

Türk anayasacılık hareketlerinde kullanılan anayasa yapma tekniği sezaryen anayasa tekniği olmuştur ve eklemek gerekirse, sezaryen teknikle kurulan anayasalarda "Kurucu Krizler" zor çözülen krizlerdir. Özellikle "Kaybedenlerin uzun yürüyüşü" bittiğinde anayasal revizyonizm de gündeme gelmektedir.

Neden yeni anayasa sorusuna verilebilecek üçüncü bir cevap, "58 modeli anayasalar"da **imalat hatası** var mıdır sorusuna verilecek cevaba bağlıdır.

2. "58 Modeli Anayasalar" da imalat hatası var mıdır?

M. Duverger, "Olayların öteki yüzü" adlı kitabında, III. ve IV. Fransız Cumhuriyetlerini, uçma yeteneklerini kaybetmiş, ancak yerde sürüklenip un ufak olan yaşlı "Potez 25"lere benzettikten sonra, Cumhuriyetlerin zaafını giderebilecek bir formül olarak "Yarı prezidansiyel model"i önermişti. "58 Modeli Anayasalar" bu mantığı kurumsallaştırmak isteyen anayasalardır.

Ancak, "Cumhuriyetçisiz Cumhuriyet" Weimar tecrübesi, Karanfiller İhtilali sonrasında Portekiz tecrübesi bu modelin her zaman kriz çözücü olmadığını göstermiştir.

Portekiz'de Devlet Başkanının yetkilerini kısıtlayan bir anayasa değişikliği ve parlamentoda hakim bir partinin varlığı yerleşik krizi çözmüş, Devlet başkanı - hükümet arasında kurumlar gelillmasına son vermiştir²⁸.

27. Bu konuda yapılması gereken, geçici ve kalıcı dengeler üzerine kurulu "Konjonktürel" ve "Yapısal" Anayasalar ayrımıdır.

28. Cf. **J. Georgel**, "La crise politique de 1978 au Portugal", RDP., 1979, s. 425 vd.; **P. Gerard**, "La stabilité retrouvée au Portugal", RDP, 1989, s. 159 vd.

Başkanlı parlamenter sistemin ilk örneği Yunanistan da ise, yeni bir "Başbakan Demokrasisi"nin yapılanma hareketinin ertesinde, anayasa değişikliğine gidilerek Devlet Başkanının yetkileri kayıtlanmıştır²⁹.

Bu örnekler 58 Modeli Anayasalar'ın getirdiği iki farklı mantığın, Fransız laboratuvarında görülen biçimde her zaman birlikte yaşama yeteneğine sahip olmadığını göstermektedir. Anayasal revizyonizmi gündeme getiren de modelin bu yapı özelliğidir.

SONUÇ

DEMOKRASİNİN METAMORFOZU. İKTİDAR YAPISINDA DEĞİŞMELER VE ANAYASAL REVİZYONİZMİN SINIRLARI YA DA KOLLARI BAĞLI "BABA" LAR

Bugün liberal sistemlerde görülen kurumsal ve siyasal değişimler "Demokrasinin metamorfozu" problemini gündeme getirmiştir³⁰. Demokrasinin metamorfozundan anlaşılan, **İktidarın parçalanması** ve klasik kategoriler dışında yeni İktidar Kaynaklarının teşekkülüdür.

Öncelikle, klasik düşüncede halk egemenliğinin ifadesi Parlemtentonun yasama yetkisi, iktidara tırmanan yeni kurumlarca kayıtlanmakta, Devletde yeni yapısal değişimler sonucunda, kararlar tek bir merkezden üretilmek yerine milli üstü merkezlere ve bugüne kadar Devlete bağlı düşünülen yerel merkezlere kaymaktadır.

Avrupa Toplulukları Komisyonu, milli parlamentoları bağlayan Avrupa yasamasının kaynağı olurken, Luxembourg Mahkemesi Avrupa Hukukunun uygulanmasını sağlamaktadır.

İnsan hakları Avrupa Sözleşmesi, Komisyon ve Strasbourg Mahkemesi kararları ile insan hakları konusunda üye Devletleri bağlayan yeni bir düzen kurulmaktadır. Bu konuda verilebilecek tipik örneklerden biri, Türk Ceza Kanununda değişiklik yapan tasarı ile gözaltı süresinin 4 güne indirilmesidir. Bu süre Komisyonun Sözleşmeye uygun gördüğü standart süredir³¹.

Parlemtentonun muhtariyetini kanıtlayan Avrupa Hukuk düzeni gelişmelerine, demokrasilerde ilerleyen anayasa yargısını da eklemek gerekir. Öylesine ki bugün bir "Yargıçlar Cumhuriyeti"nden söz edilebilmektedir³².

İktidar merkezlerine "Sivil Toplum" baskını Hukuk-Politika münasebetlerini yenilerken, fert merkezli Hukuk sistemi İktidar yapılarını da şekillendirmektedir.

Bugün demokratik anayasa inşasında, Anayasa kurucu babaların kolları bağlıdır ve anayasal revizyonizmin sınırlarından anlaşılması gereken de budur.

29. Cf. J. Catsiapis, "Les dix ans de la Constitution grecque du 9 Juin 1975", RDP., 1987, s. 399 vd.

30. Cf. Laurent Cohen-Tanugi, La métamorphose de la démocratie, Paris 1989.

31. Bk. G. Cohen-Jonathan, "Sur quelques aspects récents de l'activité de la Cour européenne des Droits de l'homme", Rev. trim. dr. europ., 1989, s. 153 vd.

32. R. Badinter, "La République des juges", Le monde, 8 sept. 1989.